

Samo Rugelj

Leja Forštnar s Samom Rugljem

Forštnar: Ste priznan publicist, literarni in filmski kritik, avtor, urednik, predavatelj, založnik in poslovnež, obenem pa družinski mož in oče, navdušen tekač, filmoljub in predvsem strasten bralec oziroma zbiralec knjig. Toda če se ne motim, ste svojo karierno pot začeli v znanem slovenskem farmacevtskem podjetju. Kdaj in kako vas je torej zaneslo h knjigam?

Rugelj: S knjigami sem zrasel. K branju me je v mladosti najprej spodbujala mama, potem v študentskih časih še oče, poleg tega pa sem se tudi sam kar precej angažiral na tem področju. Spomnim se, da sem bil v študentskih letih član kakih štirih ljubljanskih knjižnic in sem popoldneve pogosto prebil v vandrangu med njimi in brskanju po njih. Včasih sem imel kar težave s tem, da sem ugotovil, kam je treba vrniti kako knjigo. Nadaljevalo se je s knjigarnami. Začel sem si, v okviru študentskega proračuna, ustvarjati lastno knjižnico. S prvimi resnejšimi nakupi knjig sem sicer začel v Beogradu, ko sem bil tam v vojski. Bile so poceni, popoldne sem pogosto bral in domov sem prinesel nekaj deset knjig.

Naslednji moment je bil obiskovanje šole kreativnega pisanja pri Branku Gradišniku, ki je bil pomemben za to, ker sem tam spoznal, da bi lahko kaj napisal za objavo. Najprej sem pisal leposlovje, kratke zgodbe, nekaj je bilo tudi objavljenega in nagrajenega. V drugi polovici devetdesetih pa sem začel resneje pisati neleposlovna besedila za razne medije, še posebej za *Delo* in *Sobotno prilogo*. Potem ko sem zapustil Lek, sem napisal ekonomski magisterij iz evropske filmske industrije, kar je bila v teh krajih precej nova tema. Nekaj kasneje pa smo začeli izdajati *Premiero*, našo prvo revijo o filmu. Do izdajanja filmskih knjig je bil potem samo še majhen, a logičen korak. Do izdajanja *Bukle* in drugih knjig pa dva koraka. Potem se je zgodil še doktorat iz založništva, ki me je še malo utrdil na tej poti.

Knjige so bile že od nekdaj gibalo mojega čustvenega in intelektualnega življenja. Če danes gledam nazaj, sem samo čakal možnost in priložnost, da se z njimi začnem ukvarjati tudi poklicno.

Forštner: Kot ste dejali, ste leta 2010 doktorirali s temo založništva, v istem letu pa ste izdali tudi strokovno monografijo z naslovom *Za vsako besedo cekin?*. Delovanje domačega založništva in knjigotrštva, ki po vaših besedah v zadnjih letih doživljata velike spremembe, ste še bolj razčlenili in analizirali v eseju *Izgubljeni bralec* (2014). Lahko na tem mestu na kratko strnete dejstva o založniški dejavnosti in knjižnem trgu v Sloveniji?

Rugelj: Uf, to je težko. Pravkar sem napisal kratko splošno besedilo o slovenskem založništvu in knjižnem trgu, ki je bolj obsežno kot bo ves tale intervju. Na kratko je takole. Neposredno v založništvu dela približno osemsto ljudi. Približno polovica od njih jih je pri naši največji založbi, ostali so po drugih založbah. Imamo torej Goljata na slovenskem knjižnem trgu, ki ima uveljavljene vse svoje poslovne procese produkcije in prodaje knjig. Potem je nekaj srednje velikih založb. Niso majhni Goljati, a niso tudi Davidi. Vsaka od teh založb je nekje specializirana, bodisi pri komercialnih knjigah (*Učila*), učbenikih (*Rokus*), učbenikih in leposlovju (*Modrijan*), literaturi z religiozno vsebino (*Družina* in *Celjska Mohorjeva družba*), leposlovju in organizaciji literarnih dogodkov (*Beletrina*) itn. Potem so še manjše založbe, pravi Davidi, večina z le po nekaj zaposlenimi, ki so še bolj specializirane, sploh, če dobivajo javno podporo, ali pa imajo bolj raznolik program, če morajo na trgu preživeti zgolj z lastnimi prihodki.

Letno se izda približno pet tisoč knjig, polovica od tega jih je resneje narejena za trg. Posredno teh osemsto ljudi iz založništva angažira še skoraj desetkrat več ljudi, od avtorjev, prevajalcev, oblikovalcev, tiskarjev, knjigarjev, knjižničarjev, ljudi, ki pišejo o knjigah itn. Poudariti je treba, da veliko ljudi v založništvu deluje iz entuziastičnih razlogov in na etični pogon. Predvsem to velja za starejše generacije, ki s svojim znanjem in izkušnjami dejavno pomagajo slovenski knjigi. Vprašanje je, kaj se bo zgodilo, ko bodo ti prenehali delati.

Forštner: V eni od svojih kolumn ste zapisali, da so v ZDA “novi trend v založništvu in prodaji knjig neodvisne knjigarne”, ki “poudarjajo lokalne vrednote” in “delujejo drugače od knjigarniških verig”. Je ta trend opazen tudi v slovenskem prostoru?

Rugelj: Vprašanje je, kaj je za vas neodvisna knjigarna. Če je to knjigarna, ki ni v lasti založnika, potem se je nekaj poskusov v zadnjih letih vsekaror zgodilo, se pa te knjigarne soočajo z velikimi izzivi glede svojega preživetja, saj morajo stroške poslovanja pokriti zgolj iz knjigarniškega

rabata, kar je ob zmanjšani prodaji knjig v zadnjih letih zelo težko. Ne- katere, ki so poslovale dolgo časa, denimo *Kulturnica Velenje* so propad- le in za seboj pustile dolgove. Težave imajo tudi posamične založniške knjigarne, ki jih tudi lahko smatramo za neodvisne.

Forštner: V istem spisu ugotavljate, da se na nek način “kot prihodnji model uravnavanja tržnih anomalij pri tistem segmentu potrošnje, ki s seboj nosi neko dodano vrednost” in v katerega sodi tudi kultura, “kaže donatorski sistem”. Ste lahko, prosim, konkretnješi glede tega?

Rugelj: V tem konkretnem besedilu sem navajal ameriškega žanrskega pisatelja Jamesa Pattersona, ki je v povečevanju števila neodvisnih knji- garn očitno zaznal tudi poslovno priložnost in jih povabil, naj mu pišejo, če kaj potrebujejo, denimo nove omare, nov informacijski sistem, podob- ne reči – potem pa jim je, če je prošnjo knjigarne ocenil za upravičeno, enostavno napisal ček. Vedeti pa je treba, da je Patterson prava mala pisateljska industrija – letno s soavtorji napiše tudi petnajst knjig, zato se mu je ta poteza gotovo izplačala tudi poslovno. Vse te njegove knjige se bodo namreč prodajale tudi v teh knjigarnah. Obenem si je s tem dvignil imidž. Patterson ve, kako je treba; včasih je delal v oglaševanju.

Forštner: Ali vi podpirate donatorski sistem? Kaj so njegovi plusi in kaj minusi?

Rugelj: Naša založba je kar nekaj knjig izdala v raznih oblikah sponzor- stev. Te knjige drugače ne bi izšle ali pa bi močno vplivale na našo poslov- no stabilnost. Zato v takih aranžmajih vidim predvsem pluse, seveda pod pogojem, da tako pridobljena sredstva ne vplivajo na integriteto založbe in ljudi, ki delajo v njej. Mi do sedaj nismo imeli slabih izkušenj. Sponzorji so nam pomagali preživeti.

Forštner: Vidite v tem tudi prihodnost slovenskega založništva?

Rugelj: Ne. Taki aranžmaji lahko sem ter tja pomagajo pri izidu kake knjige, ne morejo pa pomembno vplivati na založništvo kot celoto. Pri- hodnost slovenskega založništva je najbolj stabilna, če imajo slovenske knjige stalne kupce.

Forštner: To redno poudarjate v svojih spisih, toda pred kratkim je razi- skava, katere rezultati so objavljeni v knjigi *Knjiga in bralci V* (2014),

pokazala, da je skoraj tretjini Slovencev knjiga tako rekoč zadnja briga. Kako zaskrbljujoč je ta podatek in kaj mislite, zakaj je tako?

Rugelj: To je zelo zaskrbljujoč podatek, ki priča o veliki spremembi, ki se je zgodila v zadnjih 15 letih. Drug skrb vzbujajoč podatek iz te raziskave je, da se je v vseh kategorijah o nakupovanju knjig njihovo število v tem času prepolovilo. To potrjuje moja teza iz *Izgubljenega bralca*, da je resnih bralcev vedno manj. Trg nakupa knjig se je v zadnjih šestih letih močno spremenil; ni toliko padlo število kupljenih knjig, kot se je spremenila njihova struktura in njihova povprečna cena.

Zakaj je tako? Da nekoga smatram za resnega bralca, mora brati po nekem bralnem načrtu, mora vedeti, kaj je prebral in mora si ustvarjati lastno, četudi manjšo osebno knjižnico. Sedanja družba tega ne spodbuja. V šolah mlade pogosto demotivirajo glede branja z vsiljevanjem raznih knjižnih klasikov, s katerimi se mladina ne more identificirati, ob tem pa se nekateri učitelji ne trudijo dovolj, da bi s primernimi knjižnimi naslovi, ki jih je dovolj in so več kot ustrezno kakovostni, mladim privzgojili ljubezen do branja in posedovanja knjig. Ostaja torej družina, a v mnogih družinah se je v zadnjih, kriznih letih, zgodil velik osip družinskih proračunov. Nekateri se komaj prebijajo iz meseca v mesec, in ena od prvih žrtev varčevanja so bile seveda knjige. Samo pomislimo na to, kako se na začetku vsakega šolskega leta problematizirajo stroški za nakup šolskih potrebščin. Po drugi strani so knjige tako ali tako na voljo zastoj v knjižnicah, seveda pa izposojanje iz njih ne pomeni tako resne konzumacije, kot je ta možna pri lastni knjigi, saj si je ne moreš označiti in podčrtati, niti se vračati k njej, ko preteče nekaj časa. Tako imamo na eni strani nespodbudne javne elemente, na drugi strani gospodarsko krizo, na tretji pa obet brezplačne takojšnje knjižnične izposoje praktično katere koli nove knjige. Rezultat je, da si večina ljudi pač izposoja knjige iz knjižnic, tu pa prednjačijo žanrski naslovi, namenjeni branju za sprostitve. Študioznega branja slovenskih knjig, bodisi leposlovja ali neleposlovja je zmeraj manj, posledično tudi nakupovanja teh knjig.

Zanimiv je še naslednji fenomen. Nekako do konca osnovne šole, ko je tudi Bralna značka ipd., starši še nekako skrbijo za knjižno aktivnost otrok, saj ti knjige pogosto dobivajo za darila, tudi od sorodnikov, prijateljev itn. V srednji šoli in pozneje, ko se osebnost in kasnejši bralec dejansko formira, pa ta starševska pozornost popusti, mladostniki si knjige, če jih slučajno zanimajo, lahko dobijo v knjižnicah, ustvarjanje lastne knjižnice pa takrat zamre. Tam, kjer so knjige v družini doma, mladi uspešno preidejo tudi to fazo, potem pa sčasoma sami začnejo kupovati

knjige, tam, kjer tega ni, ostane izposoja v knjižnicah, ponekod pa izgine tudi to.

Foršner: Začetki raziskovanja bralnih in nakupovalnih navad, povezanih s knjigo, na Slovenskem sicer segajo v leto 1973, do leta 1998 so bile opravljene še tri tovrstne raziskave, do naslednje pa je torej minilo več kot 15 let. To dejstvo vsekakor priča o neprimernem odnosu države do domače knjige in slovenskega založništva, a vi trdite celo, da je ta “negativno diskriminatoren”. Lahko, prosim, razširite to misel?

Rugelj: Pred leti je to lepo analiziral Gregor Tomc v članku *Mentalna mašina*. Razmerja v proračunskem denarju, ki ga dobijo razne kulturne panoge, se skoraj ne spreminjajo že desetletja, kljub temu da so ene, denimo založništvo, podvržene raznim globalizacijskim procesom, druge, recimo opera in gledališče, pa skoraj ne. Založništvo se je v zadnjih petnajstih letih povsem transformiralo tako po svetu kot pri nas. Teatru se kaj takega ni zgodilo. Ta stalna in za založništvo neugodna razmerja ostajajo, čeprav založništvo “proizvaja” izdelke, ki lahko trajno ostanejo v uporabi – zlahka še beremo knjige, ki so izšle desetletja nazaj –, kar za mnoge druge dejavnosti ne velja, saj se vse zgodi v določenem času in prostoru zgolj za ciljno publiko, ki je tedaj na lokaciji (denimo predstava). Tukaj ni skoraj nobenih večjih premikov.

Zakaj se to dogaja? Razlog je enostaven: večina drugega kulturnega sektorja ima svoje kulturnike zaposlene – kot javne uslužbenke. O njihovih plačah, te pogosto predstavljajo skoraj tri četrtine proračuna institucije, se seveda ne diskutira; to je samo po sebi umevno dejstvo, tako zaposleni ljudje pač morajo dobiti plače. Pri založništvu pa je večina denarja programskega: dobijo ga založbe, izdajatelji revij, avtorji itn. Ta ni sam po sebi umeven. Zato se vedno, ko se diskutira o kakih znižanjih, možnosti za to išče tu. Nekateri na to opozarjajo že desetletje in več, a žal ni nobenih sprememb. To, kar imamo, je avtomatično razmišljanje državne birokracije. Celotno slovensko založništvo dobi manj denarja kot kako gledališče. Sedaj pa dajte na tehtnico dolgoročne učinke naslednjega: gledališki program nekega teatra v določenem letu in celotno javno podprto slovensko knjižno produkcijo istega leta z vsemi spremljevalnimi dejavnostmi. Leto pozneje od predstav tistega teatra ne ostane le malo učinka. Knjige pa so še vse tu, živijo, tako v knjigarnah kot knjižnicah in pri ljudeh na knjižnih policah. To so neprimerljive reči, ki pa jih ni uspel resneje spremeniti noben od kulturnih ministrov, žal niti Grilc ne, ki je bil najbolj iz knjižnih voda.

Forštner: V uvodniku *Sodobnosti* ste bili maja do državne kulturne politike kritični zaradi razpisa za oddaljeni dostop do e-knjig, pri čemer ste v članku skeptični tudi glede prisiljenega – in zato neuspešnega? – zagona e-založništva, obenem pa izrekate dvom o digitalizaciji knjig sploh. Bi, prosim, obširneje pojasnili tudi ta svoja stališča?

Rugelj: Vse skupaj smo preizkusili na lastni koži, torej kot založba in iz avtorske perspektive. Ta del knjižnega trga je bil v svoji osnovi, če govorim o tem, kaj ga je sploh porodilo v tujini, namenjen individualnim nakupom knjig s strani tistih, ki želijo imeti knjige takoj ali imajo dolgo pot do knjigarn itn. Pri nas se ta publika vsaj za sedaj ni vzpostavila in nakup resnejših elektronskih knjižnih naslovov s strani fizičnih kupcev je minimalen in včasih znaša le nekaj prodanih izvodov. Večino prihodkov od prodaje elektronskih različic knjig torej predstavljajo prihodki od njihovega nakupa s strani knjižnic. Hkrati pa sedanji sistem nakupa licence za 52 izposoj v praksi pomeni, da dobi avtor od prodaje vseh izvodov tega elektronskega knjižnega naslova knjige v knjižnice samo nekaj deset evrov. Te namreč kupijo približno dvajset elektronskih izvodov knjig, založba dobi od tega dobrih sto evrov, avtor pa četrtno od tega. S tem dobijo pravico do dobrih tisoč izposoj, ki jih veliko knjižnih naslovov sploh ne bo dočakalo. Zakaj bi torej avtor prodal pravice za tako nizek denar? Zakaj bi knjige na ta način izdajala založba, saj ima skoraj višje stroške od prihodkov? Postavlja se vprašanje, ali je elektronski segment založništva potemtakem smiselno razvijati v tej smeri, da v principu visi zgolj na prihodkih iz knjižničarske sfere. Tudi knjižnice se vse bolj zavedajo tega finančnega bremena in bi ga rade prevalile na kaka druga ramena.

Pred seboj imamo torej zapleteno situacijo, ko so digitalne prodajno/izposojevalne platforme vzpostavljene, vendar se ti "stroji" večinoma, razen pri komercialnih žanrskih naslovih, ki pa v tem primeru ne potrebujejo javnega denarnega vložka, vrtijo v prazno. Kaj narediti, ni jasno. Ugasnitev platforme, ki omogoča knjižnično izposajo, namreč reducira kakovost ponudbe na sedanjem knjižnem trgu. Odločiti se je torej treba, ali je v interesu javnosti – v tem času je to predvsem knjižnična "javnost" –, da se ta vzdržuje naprej, potem pa je zato treba najti sredstva. Ena od variant je bil razpis, ki je prišel ven, ki pa je sprožil veliko razburjanja zaradi svojih pogojev, zato je bil umaknjen, denar pa ni bil podeljen. Vendar pa problem ostaja. Treba ga bo nekako rešiti.

Forštner: Že decembra 2013 ste v naši reviji argumentirano opisali ukrepe, ki bi lahko izboljšali stanje v slovenskem založništvu in tako

zagotovili prihodnost domači knjigi, med katerimi se zdi najbolj učinkovit nižji davek na knjige. A pristojni državni uradniki so namesto tega uvedli zakon o enotni ceni knjige (ZOECK), za katerega pravite, da je zelo moteče posegel v založniško dejavnost. Zakaj?

Rugelj: Zmanjševanje prodaje knjig v kriznem času je založnike prisililo, da so iskali lastne prodajne poti, od lastnih spletnih knjigarn, prek direktnih ponudb preteklim kupcem njihovih knjig, do prodaje knjig na dogodkih itn. Seveda so pri teh prodajnih poteh zniževali prodajno ceno knjige, vendar so se, ker so pač sami organizirali dogodek ali pa kontrolirali prodajno pot, zgolj odpovedali prihodku, ki je pri klasični knjigarniški prodaji ostal knjigarni. Nov zakon je založnikom večino teh aktivnosti onemogočil, oziroma jim zmanjšal težo. Zakon tako skuša vrniti kupca knjig v knjigarno, od tega pa imajo seveda največ koristi tiste založbe, ki imajo tudi knjigarne. Mu je to v enem letu od uveljavitve uspelo? Kakor dobivam informacije od manjših založnikov, se je knjigarniška prodaja njihovih knjig v zadnjem letu še zmanjšala, hkrati pa jim je zakon odrezal lastne alternativne prodajne poti. Trdim torej, da je zakon, glede na razmere na slovenskem knjižnem trgu, na obstoječe subjekte vplival asimetrično.

V času njegove uveljavitve sem predlagal, naj se v smislu blažitve posledic tega zakona hkrati zažene promocijska kampanja za povečevanje nakupovanja knjig. To se mi je zdelo smiselno tudi zato, ker bi bilo logično, da če država na enem koncu intervenira v neki trg, naj mu skuša na drugi strani tudi pomagati. Žal do tega ni prišlo. Kaj so posledice? Na nedavnem posvetu programskih založb, ki prejemajo javna sredstva, so nekateri založniki izpostavili dejstvo, da morajo pri kalkulacijah knjig poleg javnega sofinanciranja opredeliti tudi delež sredstev, ki ga bodo pridobili s trga. Ta tržni delež znaša nekje od 30 do 50 odstotkov. To je absurdno, so govorili, saj trga v klasičnem smislu skoraj ni več. In to ne govorimo o založbah, ki izdajo nekaj knjig na leto, temveč o najbolj prepoznavnih manjših založbah z dolgoletno izpričano profiliranim programom. Vedeti moramo, da je kar nekaj založb v zadnjih letih prenehalo s poslovanjem, kar nekaj obstoječih pa posluje na skrajnem limitu. Ta zakon njihovega poslovanja žal ne bo izboljšal.

Ko se takole na raznih debatah pogovarjamo o teh rečeh, me skušajo običajno "utišati" z navajanjem dejstev, da tak zakon dobro deluje po drugih državah. Sam odgovarjam, da je slovenski trg majhen in specifičen, da je njegova ureditev posledica zgodovinskih dejstev in da tujih rešitev ni možno kar avtomatično aplicirati pri nas, saj se s tem poruši krhko obstoječo ravnotežje. To se dogaja še naprej.

Forštner: Nižji davek na knjigo bi po mnenju mnogih simbolično, a zelo “nedvoumno” pokazal, da “nam je Slovencem mar, da govorimo slovensko”. Ali torej državi, ki domače založnike, omejene na zgolj “dvomilijonski jezikovni trg dežele, ki je v globoki gospodarski krizi”, sili v golo “ekonomsko razmišljanje”, ni mar za obstoj slovenskega jezika?

Rugelj: Zadnjič sem bral intervju z enim od naših jezikoslovcev, ki trdi da je slovenščina v dobrem stanju. Mogoče tako izgleda iz njegove perspektive. Iz moje ni tako. Sam mislim, da jezikovna kakovost slovenščine pada pri njegovih ključnih akterjih, torej knjigah in medijih, saj je v teh dejavnostih vse manj denarja, kar za seboj vleče vse slabše plačano delo tistih, ki se ukvarjajo z jezikom, od tistih, ki pišejo v njem, do tistih, ki potem tržijo te vsebine. Seveda moramo pri slovenščini poleg tega upoštevati že obstoječe knjige in druge že napisane vsebine, vendar se njihov vpliv iz leta v leto postopoma spreminja v t. i. mrtev fond, ki zanima vse manj ljudi. Zato je po mojem mnenju tako pomembno, kaj se dogaja pri produkciji novih besedil.

Poglejmo. Pri produkciji novih besedil je za njihovo kakovost pomembno kar nekaj reči. Najprej je potreben kakovosten pisec. Tega bomo imeli, če bo vsaj približno spodobno plačan. Vsi vemo, da je število zaposlenih ter seveda tudi višina honorarjev pišočih v zadnjih šestih letih v medijih radikalno upadla. Potem potrebujemo dobre urednike, ki znajo kritično brati besedila in jih izboljševati s pripombami. Takih ljudi z dovolj izkušnjami je vse manj, včasih so enostavno nadomeščeni z administrativnim osebjem. Potem potrebujemo dobre lektorje in korektorje, ki jezikovno izčistijo besedilo in poskrbijo, da ni zatipkanin. Tem ljudem se je marsikdo pri produkciji svojih vsebin enostavno moral odpovedati. Posledica vsega tega so manj kakovostni izdelki. In na koncu, morda je to tudi že na začetku – kot medij in založnik potrebuješ tudi dovolj veliko naklado svojega proizvoda. Najprej zato, da lahko ekonomsko preživiš. Potem pa seveda še za to, da dobiš dovolj kritičnega odziva, kar izboljša tvoje prihodnje delo. Tudi tu se je vse občutno zmanjšalo. V osnovi torej ne vidim segmenta, kjer bi kakovost posredovane slovenščine celostno napredovala.

Forštner: Ves čas mi v misli sili vprašanje, ki ste ga v enem od svojih spisov zapisali že sami, in sicer: če ne bomo imeli knjig v slovenskem jeziku, kako si bomo kot narod, pisali sodbo sami?

Rugelj: Če ne bomo brali zahtevnih leposlovnih in neleposlovnih besedil v lastnem jeziku, potem bomo ta jezik za zahtevne namene vse manj in manj

množično uporabljali. Tako enostavno je to. Saj tako je že bilo kakih sto let nazaj. Če nam je jezik vrednota, je treba razviti marsikdaj ekonomsko neupravičene ukrepe za njegov nadaljnji razvoj. Poglejmo samo enciklopedije, ki so eden od najbolj zahtevnih knjižnih žanrov. Pred časom so jih bile sposobne delati razne založbe, nekatere so imele celo leksikografske oddelke. Sedaj so ti večinoma ukinjeni, ostal je predvsem ZRC SAZU. Imeti samo eno institucijo, ki lahko producira take vsebine, je seveda velik korak nazaj v primerjavi s preteklimi desetletji. Da lahko to spet vzpostaviš, traja dolgo. Tovrstni zahtevni knjižni projekti zahtevajo dolgoletne izkušnje.

Forštner: Slovensko knjižno založništvo je po vaših besedah “najpomembnejši varuh slovenskega jezika, zato je kot celota brez dvoma v javnem interesu”. Lahko torej v imenu javnega interesa zdaj še enkrat opišete ukrepe, ki se vam zdijo najbolj ustrezni za zagotovitev nadaljnega obstoja – in upajmo, da tudi razvoja – domače založniške dejavnosti in knjižnega trga sploh?

Rugelj: Poti sta dve. Ena je ta, da za vse skupaj namenimo dovolj javnega denarja. Ta v sedanjih razmerah ne zgleda uresničljiva. Druga je ta, da povečamo dotok zasebnega denarja na to področje, s čimer dobi knjižni trg večji finančni obseg in lažje funkcionira. Zato osebno mislim, da se spleča vlagati v vse domišljene ukrepe, ki udeležencem na knjižnem trgu vsaj približno enako koristijo v smislu možnosti prodaje njihovih knjig. Če bi imel možnost, bi takoj spodbudil, lahko v okviru obstoječih institucij, kot so društvo založnikov ali knjigotržcev ali obojih, ustanovitev iniciative za povečevanje prodaje knjig. Po vzoru Nizozemske, kjer to počnejo že trideset let. Vsako leto bi za to namenil vsoto denimo dvesto tisoč evrov, kar že omogoča nekaj dobrih kampanj – recimo spomladanske in jesenske – za promocijo nakupovanja slovenskih knjig. Pri tem bi morali aktivno sodelovati in jo soustvarjati tisti, ki so vsakodnevno del te dejavnosti, torej avtorji, založniki in knjigarnarji. Rezultate bi gotovo videli že v letu ali najpozneje dveh.

Forštner: Pred kratkim ste nekje zapisali, da zadnja leta “pogosto dobesedno gorite za slovensko knjigo”, in ob prebiranju vaših spisov se zdi, da je vaša strast do knjig z leti dejansko prerasla v nekakšen aktivizem za obstoj slovenske knjige in slovenskega jezika. Se lahko strinjate s tem?

Rugelj: Najbolj intenzivna so obdobja, ko končujemo posamezno številko *Bukle*. Takrat se z ženo Renate, ki je glavni motor revije, dejansko

“skuriva”. Vsi, ki so imeli možnost, da so to redakcijsko delo videli od blizu, so bili šokirani, kako se je treba na koncu potruditi in stisniti, da tako revijo sestaviš in “spraviš skozi” s tako majhno ekipo. Generalno pa seveda pogosto opozarjam, da načelno zavzemanje za slovensko knjigo ne pomeni kaj dosti, če ob tem ne sežeš tudi v denarnico. Saj to, “glasovanje z denarnico”, ni nekaj novega. Ali je to aktivizem? Ne vem. Javno govorim in pišem zgolj o rečeh, ki jih živim in delam, zato so moja besedila pogosto osebna – bodisi, če gre za najnovejšo prebrano knjigo ali pa zadnji gorski pohod.

Forštner: Ste kdaj razmišljali, da bi vstopili v politiko in “vzeli stvari v svoje roke”?

Rugelj: Na področju filma sem bil na raznih javnih funkcijah, tudi vršilec direktorja *Slovenskega filmskega centra*, a se mi je, glede na tamkajšnje stanje, ko je vse skupaj eno samo lobiranje za denar, včasih tudi celo surovo, ki pa ga ne spremlja ambicija narediti čim boljši rezultat in ustvariti čim boljše razmere za nastajanje filmov, zdelo zapravljanje časa in energije. Razmere na področju knjige so veliko bolj konstruktivne, tu sem našel svoj prostor. Seveda, lahko bi kandidiral za kako funkcijo na *Javni agenciji* ipd., vendar bi s tem postavil pod vprašaj osnovno dejavnost, torej vodenje podjetja, izdajanje revije in knjig. Najbrž bi se moral odpovedati tudi nekaterim drugim avtorskim ambicijam. To se mi v zadnjih letih ni zdelo smiselno. Ocenil sem, da lahko največ naredim tu, kjer sem bil, to je: a) vodenje trgovske dejavnosti podjetja, ki omogoča b) izdajanje revije *Bukla*, potem c) izdajanje približno 25 knjig na leto, ter kako č) avtorsko in pa d) strokovno knjigo vsakih nekaj let. Poleg tega sem z ljudmi z *Javne agencije*, kot tudi mnogi drugi založniki, v rednem stiku, in tudi na ta način lahko nekaj prispevam k njenemu delovanju.

Forštner: Na neki način ste stvari v svoje roke vzeli že pred časom, ko ste začeli v okviru svojega podjetja leta 2000 izdajati brezplačno revijo o filmu *Premiera*, ter leto pozneje zasnovali še *Knjižno zbirko Premiera*, leta 2005 pa ste začeli izdajati še en brezplačen medij, revijo o knjigah *Bukla*, ki naj bi nastala bolj kot ne po naključju. Je to res? Opišite nam, prosim, njen nastanek in idejno zasnovo.

Rugelj: Ni naključij. Že v *Premieri* smo imeli močno knjižno rubriko. Založniki so govorili o tem, da bi bilo fino, da bi imeli tudi oni tako revijo, kot je *Premiera*. Z ženo Renate, ki sva oba velika ljubitelja knjig, se

nama je zdelo to uresničljivo. Pred desetimi leti smo poleti naredili nultto številko in jo poslali založnikom. Dobili smo pozitiven odziv in nadaljevali. Imeli smo srečo, veliko srečo. Takrat je bila konjunktura in smo si lahko v podjetju privoščili ta eksperiment. Na začetku je izgledalo, da z *Buklo* ne bo šlo, potem je vse niti v roke vzela Renate. Ona je srce in duša te revije, ima mehkobo in čvrstost, zna prisluhniti in se dogovoriti z založniki in drugimi pisci revije. Vse uskladi in uredi. Jaz pa dobro poznam prihajajoče knjige. Včasih za knjige, ki bodo izšle, vem eno leto vnaprej. Milan Kundera je enkrat rekel, da je za dobro zgodbo pripravljen hoditi pet ali šest kilometrov daleč. Jaz pa sem ultramaratonec. (smeh)

Forštner: Je *Bukla* presegla pričakovanja in cilje, v okviru katerih ste jo pred desetletjem zasnovali?

Rugelj: Absolutno. Takrat smo jo zastavili kot izrazito "low profile" revijo res omejenega obsega in dosega. Z Renate sva rekla, da jo bova nekaj časa delala za dušo, ne glede na ekonomski rezultat. Potem pa naju je vse skupaj potegnilo. Kot je enkrat rekel založnik Branimir Nešović: samo vprašanje časa je, kdaj boš globlje zaoral.

Forštner: Revija *Bukla* se je razvijala in rasla vseh 10 let svojega obstoja in že ves čas izhajanja pomembno "prispeva k širjenju bralne kulture ter promociji knjig in branja", uspešno pa kljubuje tudi vse globlji (in vse dolgotrajnejši) ekonomski krizi v državi, kar menda preseneča celo vas. Zakaj?

Rugelj: No, meni se zdi vsak izid *Bukle* še vedno majhen čudež. Vedeti morate, da takega tipa revije ne najdete povsod, tudi v jezikovno precej večjih državah ne. Hkrati so javna sredstva, ki jih prejemamo, sorazmerno zelo nizka, a brez njih seveda sploh ne bi mogli preživeti. Naj ponazorim: večina javno podprtih revij s področja knjige v povprečju prejme toliko sredstev, da letni strošek njihovega tiska znaša okoli petino celotne subvencije. Ostala sredstva lahko gredo za urejanje in produciranje vsebine. *Bukla* pa dobi tako malo sredstev, da z njimi ne moremo pokriti niti stroška tiska. Vse ostalo, od honorarjev za besedila, do uredniških, oblikovalskih, lektorskih in večine distribucijskih stroškov – revija je namreč brezplačna – moramo pokrivati iz lastnih prihodkov, torej iz oglaševanja založnikov in našega angažmaja. Brez vsega tega torej ne bi bilo *Bukle*. Ta lahko obstaja zgolj v koeksistenci javnega denarja, založniškega oglaševanja in našega entuziazma. *Bukla* je namreč, tako ali drugače, že

ves čas od začetka svojega izhajanja, deloma “notranje subvencionirana” iz drugih dejavnosti našega podjetja. Do leta 2008 je to šlo lažje, potem je kriza prizadela tudi nas. To pa je sovpadalo z nastankom JAK, ki je *Buklo* potem podprl z vsaj toliko sredstvi, da lahko v trenutni konstelaciji nekako shajamo.

Po drugi strani se je v tem času *Bukla* začela razvijati tudi vsebinsko. V njej so svoj prostor poleg založnikov našla razna združenja, od *Centra za mladinsko književnost*, prek *Društva slovenskih književnih prevajalcev*, do *Javne agencije za knjigo* z lastnimi aktivnostmi in raznih literarnih festivalov, ki vse bolj potrebujejo promocijo, če želijo imeti odziv obiskovalcev. Vse te silnice smo uporabili za dvig kakovosti revije. Nekajkrat smo dobili tudi sredstva za konkretne projekte na Ministrstvu za kulturo, kar nam je omogočalo občasno razširitev obsega, več intervjujev z domačimi avtorji, profesionalnega fotografa, ki posname fotografije za naslovnico. Renate skoraj ob vsakem izidu opozori vse naše partnerje, naj *Bukle* ne jemljejo kot nekaj samoumevnega – pač revija, ki izhaja po neki avtomatiki in inerciji. Izhajala bo toliko časa, dokler bodo vse silnice, od interesa založnikov do javne podpore, vlekile v isto smer.

Forštner: Še hitreje kot revija raste istoimenska spletna knjigarna, katere katalog obsega že več kot 18000 naslovov. Toda vseh predstavljenih knjig ni mogoče kupiti. Zakaj ne?

Rugelj: To je kar dolga, mestoma neprijetna in kar se mene tiče še nedokončana zgodba. Informacijski spletni katalog *Knjige na trgu* smo začeli razvijati v okviru sodelovanja z JAK, ki nam je pred leti odobril podporo za zagon tega projekta, dal pa nam je tudi neformalno obljubo, da bo pozneje podpiral njegovo delovanje. Tako smo se lotili za nas ogromnega projekta, ki je že doslej pobral za skoraj pet človek-let dela (en človek-let znaša 2000 delovnih ur, to je število ur, ki jih opravi človek v enem delovnem letu). Tu ne govorim samo o fizičnem pridobivanju in vnašanju knjig, temveč upoštevam tudi razvoj projekta, njegovega programiranja, testiranja in zagona. To je pač projekt nacionalnega obsega in pomena.

Žal pa pozneje sredstev ni bilo več, v tem čolnu smo ostali sami, in sedaj veslamo, kakor vemo in znamo. Obenem sta se začela razvijati še dva javna knjižna portala, eden je knjižnični *Dobre knjige*, drugega razvija JAK sam. Kakor gledam razvoj *Dobrih knjig*, ne glede na to, da za njim stoji velikanski sistem splošnih knjižnic, kar je neprimerljivo z našo založbo, ta zelo počasi napreduje, za sedaj je na njem približno število knjig v višini petih odstotkov našega portala. Portal JAK pa še ni zaživel, kolikor vem

pa so precej velika sredstva za zagon prejeli iz evropskih strukturnih skladov, ki jih morajo porabiti do konca tega leta, torej v nekaj mesecih. Kaj bo potem z njim, za sedaj ni jasno, dejstvo pa je, da je med založniki zaradi tega trenutno precej zmede, saj so bili mnogi prepričani, da bo za tak portal skrbela revija *Bukla*, ki poleg knjižnih predstavitev razpolaga tudi z velikim številom potrebnih metapodatkov o knjigah na slovenskem trgu.

Ker se to ni zgodilo in smo se v naši založbi, po dveh letih vlaganj lastnih sredstev v ta javno zaželeni portal, znašli v poslovno nevzdržni situaciji, smo naredili dva portala. Eden deluje na domeni www.knjigena-trgu.si in izpolnjuje večino parametrov, ki so potrebni za projekt "books in print" tudi v evropskem merilu. Drugi pa deluje na domeni www.bukla.si in ga postopoma pretvarjamo v spletno knjigarno, s katero skušamo vsaj delno pokriti stroške našega vložka v digitalno informacijsko platformo.

Močno pa se bojim, da na koncu iz nobenega od teh portalov ne bo kaj dosti, saj morajo biti knjižni portali za aktivno življenje zelo intenzivno vključeni v knjižno-založniško okolje. Še vedno po malem upam, da bomo vsi obstoječi akterji zmožni dogovora, ki bi ponudil najboljšo rešitev. Ta je, v konkretnem primeru vseslovenskega knjižno informativnega portala, po mojem mnenju inteligentna kombinacija javnih sredstev in zahtev ter zasebne iniciative in angažiranosti. Če do te povezave ne bo prišlo, se bodo javni akterji žal pokazali kot precej nekonstruktivni in negospodarni. Mi smo odprti za vse opcije, ki nam seveda omogočajo preživetje in nadaljnje sodelovanje pri tem projektu.

Forštner: Menda imamo Slovenci "v zvezi s knjigami refleksi, pogosto pa nam pri tem zmanjka refleksije", saj po želeno knjigo nagonsko zavijemo v knjižnico in ne v knjigarno. Smo ta refleksi razvili zaradi visokih cen knjig ali se preprosto ne zavedamo pomembnosti podpore slovenski knjigi in celotni založniški dejavnosti?

Rugelj: Najprej se je treba zavedati, da, kar se tiče obsega javnih sredstev, neposredno vloženih v različne knjižne segmente, npr. knjižnice, če tu štejemo samo letne knjižnične proračune, te presegajo celotno založništvo za skoraj desetkrat, kar jasno kaže, kje je v Sloveniji postavljeno knjižno težišče – na knjižnice. Založništvo je v tem smislu obrobna dejavnost v primerjavi s knjižnicami. Seveda knjižnice znotraj svojega letnega proračuna, ki obsega sredstva za plače, tekoče obratovanje in program, razpolagajo tudi s sredstvi za nabavo knjižničnega gradiva, ki ga večinoma tvorijo knjige. Zanimivo pa je, da imajo knjižnice več javnega denarja za nabavo knjig (ne samo slovenskih, temveč vseh), kot ga za knjižno

produkcijo dobi slovensko založništvo. Poleg tega so knjižnice po letu 1990 v mnogih krajih po Sloveniji doživele veliko prostorsko razširitev, prenovu in modernizacijo, v kar so šla, gledano z založniškimi vatli, ogromna dodatna sredstva. Založništvo je za izboljšanje svoje infrastrukture iz javnih sredstev v tem času dobilo zgolj drobiž, kljub temu da je ključen producent vsebine za knjižnice. Upam, da je iz zgornjih navedb torej jasno, zakaj so knjižnice tako močan kulturni sistem – še posebej ob dejstvu, da so novi knjižni naslovi tam ob izidu že takoj na voljo za izposajo. Čudno je, da je založništvo sploh še v takem stanju, kot je.

Kar se cen knjig tiče, pa v Sloveniji še vedno vlada prepričanje, da so te na splošno visoke. S tem se ne strinjam kar počez. V knjigarnah zadnja leta dobite na stotine broširanih knjižnih naslovov s cenami okoli petnajst evrov. Nekatere knjige seveda stanejo dvajset evrov in več, vendar trdim, da je to glede na natisnjeno naklado in stroške, povezane z njo, dejansko nizka cena. V zadnjem letu, ko sta funt in dolar močno pridobila nasproti evra, so se ameriški in angleški "paperbacki" po ceni že skoraj izenačili s slovenskimi broširanimi knjigami, nove angleške trdo vezane knjige pa so cenovno zelo blizu slovenskim.

Forštner: Za sistem slovenskih splošnih in drugih knjižnic sicer pravite, da je "največji kulturni sistem v državi", in da si "Slovenije brez tako dobro razvitega sistema knjižnic sploh ne morete predstavljati". Pa vendar, kaj bi se (dolgoročno) zgodilo, če se nekoč zbudimo v mestu brez knjižnice? Navsezadnje so se ljudje že zbudili v mestu brez knjigarne.

Rugelj: To se v Sloveniji gotovo ne bo zgodilo, čeprav je res, da so se v zadnjih letih tudi knjižnicam precej znižala sredstva, namenjena odkupu knjig in v nekaterih občinah se že soočajo s precejšnjim pomanjkanjem na to temo. To se odraža tudi v njihovi nabavni politiki, številu odkupljenih knjig in posledično tudi upadanju članstva. Knjižnica je preveč temeljna vrednota Slovencev, da bi jo ukinili, hkrati pa so se knjižnice v manjših krajih prelevile v širša kulturna središča, ki poleg izposoje knjig ponujajo še marsikaj drugega. Za knjižnice se torej ne bojim. Drugo pa je, kaj se bo v naslednjih desetih letih zgodilo z založništvom in strukturo izdanih knjig. Tu je veliko več vprašanj in nejasnosti. Nekih jasnih rešitev pa ni na vidiku.